

SEMRA ÇELEBİ'DEN 12 Eylül'den “Sıyrılıp Gelen” Şarkılar

12 Eylül 1980 askeri darbesi, öncelikle son yirmi yıl içinde hızla yükselen hak ve özgürlük mücadelesinin önünü kesmekle birlikte ülkenin kültür-sanat gelişiminde de köklü değişimlerin yaşanmasına neden oldu. Kızılok, Ortaçgil, Grup Yorum ve diğerleri...

1980 sonrası, birçok sanat dalı gibi, müziğin her dalında da bir durağanlık söz konusuydu. Müzik dünyasının devrimci hareket içinde yer alan isimleri özellikle susturulmuştu.

1980 darbesinin ardından, devrimci hareket içinde yer alan müzikal isimler ve yaşadıkları siyasal dinamizm bıçak gibi kesildi. Bazıları yurtdışına çıkıp geri dönmediler. Bir başka bölümü yargılandı, tutuklandı. Bir bölümüyse, çeşitli basınçlardan ve müzik yapımcılığının kalbi İMÇ'nin ürkmesinden dolayı albüm, yapıt yayınlamadılar. Yani, bu hareketlilik tam anlamıyla sindirilmişti.

Âşıkların bir kısmı yurtdışına çıktılar, orada yaşamayı seçtiler. Âşıklara oranla, daha kentli, devrimci halk ozanı kimliğiyle önceki onyılda özel bir role sahip **Ruhi Su** usta, sayısız baskıya maruz kalacak, sindirilmeye çalışılacak ve kansere yakalanıp, tedavi için yurtdışına çıkması bilinçli olarak engellenecek; hastalığı ağırlaştıktan, iş işten geçtikten sonra pasaport verilse de bu hastalıktan kurtulamayıp 1985 yılında ölecekti.

Zülfü Livaneli

Bu istisnalar arasında, yeni müzikal açılımıyla, 1984'ten sonra üretimini aralıksız sürdüren tek isim Zülfü Livaneli oldu. Livaneli, Avrupa'daki yaşamıyla olan bağıını hiç kopamadığından, üretimine hep devam etti. Dönemin karmaşasının, hüznünün ve yalnızlığın işlendiği baladlarıyla on yıl boyunca büyük ilgi gördü. Ama önceki on yılın görece radikal duyarlılığından uzaklaşmış bir Livaneli vardı ortada.

Bu on yılın hemen başlarında Theodorakis gibi, Faranduri gibi sanatçılarla ilişkilere girecek, Avrupa'da ve Türkiye'de konserler bile verecekti. Sonuçta, ortaya, tartışmaya açık, ilginç albümler çıkacaktı. Ege kültürü ve makam müziğinin duyarlılığı, geleneğine yaslanan şarkılardı söyledikleri. Bir bireyselleşme bu süreçte tabii ki belirleyiciydi. Ama siyasal anlamda gitgide liberalleşen bir serüvendi Livaneli'nin yaşadığı. Bu dönem, sola yönelik baskı sürerken, Livaneli'ye TRT dahil tüm kapılar açılıyordu.

Cem Karaca, Şanar Yurdatapan ve Melike Demirağ

Cem Karaca, Şanar Yurdatapan ve Melike Demirağ ise darbenin ardından uzun yıllar yurtdışında sürgün hayatı yaşadılar. 12 Mart darbesi sonrasının bir başka önemli figürü olan Sadık Gürbüz de yoğun baskılar yaşadı. Çalışmalarının önü kesildi. Yine de Toprağım ve Sevdam adlı ilginç bir

albümle 1980'lerin sonlarında dikkat çekti. Demokratik birçok eylemin bu dönemde neferi olmaya devam etti Gürbüz.

Fikret Kızılok – Bülent Ortaçgil

12 Eylül darbesi, 'ortanın solu' ekseninde değindiğimiz şarkıcıları fazla etkilemedi tabii ki. 1977'den sonra bu ortamdan uzaklaşan Fikret Kızılok, 1980'lerin ortalarına gelirken, Bülent Ortaçgil'le beraber 1983-1984 yıllarında Çekirdek Sanat Evi'ni kurdu. Kentli, önemli müzisyenler bu platformu desteklediler.

80 sonrası ortaya çıkan gruplar

Tabii ki 1970'li yılların devrimci dinamizmini yakalamak mümkün değildi. Ama yeni yeni filizlenen bazı muhalif müzikal açılımlar da özellikle 1983 yılıyla beraber kıpırdanmaya başladılar.

Çok üzücü, acılarla dolu bir baskı dönemi yaşıyan. Ortaya, kendine özgü bir protestocu hareketlilik çıkmaya başlayacaktı. Çoğu, 12 Eylül öncesi devrimci platforma yakın duran veya militan kimlikle içinde yer alan gençlerin, üniversitede okuduğu veya yeni bitirdiği zaman diliminde, farklı müzikal açılımlara adım atmaya başladıkları gözlemleniyordu.

Yeni Türkü

Bu yeni, muhalif karakterli grup üyelerinin büyük çoğunluğu, 1970'li yılların ikinci yarısında yükselen farklı sol örgütlenmeler içinde, aktif veya pasif yer almış öğrenci gruplarının üniversiteler veya dernekler bünyesinde buluşmaları sonucu, 12 Eylül darbesinin ardından gruba dönüşmeleri olmuştu. Bu evrilme içerisinde tek istisna durumu Yeni Türkü grubu oluşturuyordu.

1979'da yayınladığı ilk albümüyle fazla yankı yapamayan Yeni Türkü grubu, müziğinde ciddi bir değişim yaşayarak, 1983 yılında çıkan Akdeniz Akdeniz albümündeki bazı şarkılarla en azından kentli, üniversiteli kesimlerin ilgi odağı olmaya başladı. 'Kırlı' dünyaya hüznü, dramatik bir tepkiyi simgeliyordu bu şarkılar. Dönemin kapalı, kırılğan duyarlılığına bu ve buna benzer şarkılar cevap veriyordu. Bir küskünlüğü yansıtıyordu çoğu şarkı. Ve tüm bu müzikal yapı Akdeniz müziğinin karakteristik özellikleriydi. Ama 1980'lerin sıcak, baskıcı ortamına kararlı bir alternatif duruşu sürdüremedi.

Ezginin Günlüğü

Bu on yıl, muhalif kimliğiyle, müzik tavrıyla bir başka önemli grup olarak Ezginin Günlüğü'nü anmak gerekiyor. Onlar da, diğer gruplar gibi, 1982-1983 yıllarındaki yoğun baskı döneminde yeni müzikal arayışlara adımlarını atıyorlar. Bu grubu oluşturmaya sıvanan ilk dönem müzisyenlerinin ortak paydası, TİP ve dolayısıyla İşçi Kültür Derneği bünyesinde yetişen bir grup olmaları. Ruhi Su'nun sesi ve müzik algısından da esinlenen üyeler, yeni şarkı formu arayışlarını öncelikle klasik batı

müziği geleneğiyle, geleneksel halk müziğini kaynaştırmakta bulmuşlardı. Türkülere yeni bir form ve düzenleme biçimi getirmeyi hedeflediler. Bu, siyasal perspektiflerinin de bir tezahürü gibiydi. Türkülere yeni bir form ve çokseslilik biçimi kazandırmayı çabaladılar çokça. Doğru bir müzikal seçimin, muhalif bir müzik tavrının bu bileşen olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu, ama en azından müziğin kendisiyle, koral müzikle ilginç köprüler kuruyorlardı.

Bu onyılın sonunda beliren soundlarının bir 'poplaşma' serüveni olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu. Ama bu iç değişimlerine rağmen, muhalif bir müzik duyarlılığını yine de bir müzikal hassasiyet içinde sürdürmüştü Ezginin Günlüğü.

Bulutsuzluk Özlemi

Bu muhalif müzik hareketliliği içinde, protest tavrı rock ve folk izlenimleriyle dikkat çeken iki grubu daha anmak gerekir. Biri Mozaik, diğeri Bulutsuzluk Özlemi. Bu gruplar 'protest' tavırları dışında, müzikal boyutta ortak paydaları pek olmayan ekiplerdi. Mozaik'in siyasi nosyonu, tavrı, müzikal seçimleri daha dünyevi bir müzik algısını işaretliyordu. Bulutsuzluk Özlemi ise, 'Türkiyeli' yanı yer yer belirginleşen bir rock duruşunu yansıtıyordu. Sıkı bir rock tavidir ortaya koydukları. Rock'n roll ruhuna özel bir muhalif duruşu katabilmişlerdi. Bireyin halleri devamlı sorgulandı şarkılarında. İki grubun belki tek ortak yanları şarkılarında apayrı tavırlarda da olsa hoş bir ironi üretmeleri idi.

"Özgün müzik"

12 Eylül darbesinin ardından gelen suskunluk sürecinin içinde bir başka müzikal oluşum daha filizlenmeye başladı. 1970'li yılların 'devrimci müzik' duyarlılığının çok farklı, ama o denli de karmaşık bir müzikal tezahürüydü ortaya çıkan. Bu müzikte adını duyurmaya başlayanlar, yeni kuşak, yani darbe sonrası dikkat çeken genç şarkıcılardı. Bu tarz, özellikle 1980'lerin ikinci yarısıyla beraber büyük ilgi görmeye başladı. Birkaç yıl bu çizgiyi temsil eden sayısız şarkıcı albümleriyle belirdi. İşin garibi, 'özgün müzik' denilen bu tanım öyle yaygınlaştı ki, bir ara, bu soundun içine girsin girmesin, sol bir toplumsal duyarlılığı yansıtan her şarkıcı ve grubun yaptığına 'özgün müzik' denilip duruldu.

Sol bir tavrı temsil eden şairlerin şiirleriydi özellikle bestelenmek üzere seçilen. Emekçi'den Zülfü Livaneli'ye önceki onyılın birçok sol duruşlu şarkıcısından müzikleri itibarıyla feyz alıyorlardı. Söyledikleri, bütünlük içinde ne şarkı ne de türkü formuna benziyordu. Yapılan, çoksesli bir müzikti. Arabesk müziğin vokal biçiminden de çoğu kıyasıya yararlanıyordu. Bu müziğe sol aydın kesim kıyasıya tepki gösterse de, bu müziğin belki de yaratıcılarından diyebileceğimiz Ahmet Kaya, bu onyıl bittiğinde, bırakın toplumcu duyarlılığı simgeleyen gençliği, sol politik tavrından ödün vermediği halde, bu onyılın sonlarında şarkılarıyla Türkiye'nin sevgilisi olacaktı.

Grup Yorum

Grup Yorum, bu dönem çıkan gruplar arasında en popüler olan, albümleri en çok satan, ama aynı oranda da en çok baskıya maruz kalmış; elemanları tutuklanmış, konserleri yasaklanmış, albümleri toplatılmış grup durumundadır. Kuruluşları 1985 yılına kadar uzanır. İlk albümleri Sıyrılıp Gelen ise 1987 yılının sonbaharında yayınlanacaktır. Hemen bu albümle birlikte, devletin başlattığı baskı ve sindirme çabaları, bırakın 1980'li yılları, bugüne kadar sürecektir.

Yorum'un temel kaynakları, halk müziği geleneğine yaslansa da, dünya devrimci müziğiyle hem düşünsel, hem müzikal anlamda açık köprüler kurmuşlardır. Bu grup 1990'lı yıllarla birlikte bir tür fenomen olacaktır. Yaşadıkları devlet baskısı, tutuklanmalar, işkenceler bu grubun yok olmasını sağlayamamış, tam tersine, tempolu bir şekilde çıkardıkları her albüm büyük bir ilgi görmüştür.

Bu grubun yaşadıklarını herhalde dünyadaki hiçbir devrimci grup veya şarkıcının yaşadığı söylenemez. Siyasal iktidarların demokrasi konusundaki aczini, çaresizliğini, baskısını en iyi Yorum'un yaşadıkları yansıtır.(SÇ/EÜ)

* **Semra Çelebi** bu yazıyı **Orhan Kahyaoğlu**'nun kitabından derledi.

** **Grup Yorum - Sıyrılıp Gelen**, Orhan Kahyaoğlu, NeKitaplar, Eylül 2003, İstanbul, 423 sayfa.